

JUSTYNA SZULICH-KAŁUŻA

WYBRANI SĄSIEDZI NIEMIEC
W OCENIE PUBLICYSTÓW MAGAZYNU „DER SPIEGEL”
W LATACH 1989-1997

Niemcy są w Europie krajem o najbardziej zróżnicowanym sąsiedztwie. Graniczą aż z dziewięcioma państwami: Austrią, Belgią, Francją, Danią, Holandią, Luksemburgiem, Polską, Republiką Czeską i Szwajcarią. Poza fragmentem Alp i kilkoma łatwo dostępnymi grzbietami Średniogórza Niemieckiego Niemcy nie mają naturalnych granic lądowych. Znaczną część stanowi też granica morska na Bałtyku i Morzu Północnym.

Dzieje stosunków niemiecko-polskich, niemiecko-francuskich oraz niemiecko-czeskich obfitowały bogactwem wydarzeń, niejednokrotnie dramatycznie rzutujących na złożoność relacji między wymienionymi państwami. Warto przyjrzeć się, jak publicyści „Der Spiegel”, popularnego magazynu o europejskim zasięgu, charakteryzują wybrane społeczeństwa sąsiedzkie: polskie, francuskie, czeskie i słowackie. Wprawdzie Słowacja nie graniczy obecnie z Niemcami, jednak z uwagi na fakt, że Czechy i Słowacja do 1993 r. istniały jako jedno państwo, problematyka czesko-słowacka omawiana jest w „Der Spiegel” łącznie dla zachowania kontynuacji podjętych rozważań.

Szczegółowa analiza wizerunków czterech sąsiedzkich społeczeństw obejmuje numery „Der Spiegel” z lat 1989-1997, czyli od daty obalenia muru berlińskiego – symbolu rozdartej Europy – po lata zaawansowanej transformacji społeczno-ustrojowej w Europie Środkowo-Wschodniej. Przy realizacji podjętego tematu zastosowano metodę ilościowej i jakościowej analizy treści, wykorzystując techniki szczegółowe: wartościującą analizę treści Osgooda, socjologiczną analizę zawartości i treści oraz analizę pól semantycznych. Do

analizy wybrano publikacje o tematyce społecznej zamieszczone w tygodniku „Der Spiegel” w latach 1989-1997 w stałej rubryce zatytułowanej „Ausland”.

Bezpośrednim narzędziem analizy stał się ustalony klucz kategorizacyjny, składający się z siedmiu kategorii: tytuł, numer „Der Spiegel”, autor publikacji, objętość publikacji, ekspozycyjność publikacji, ogólna tematyka publikacji i określenia oceniające prezentowaną problematykę.

Na podstawie analizy zjawisk z obszaru życia społecznego Polski, Francji, Czech i Słowacji uchwycone zostały charakterystyczne rysy sąsiedzkich społeczeństw.

W naszych analizach zawartości i treści „Der Spiegel” zwrócimy uwagę przede wszystkim na następujące zjawiska społeczne:

1) o s o b o w o ś c i s p o ł e c z n e, na które składają się zinternalizowane przez jednostki wartości, normy i wzory zachowań, w tym wzory ról społecznych oraz postawy jednostek względem różnych elementów rzeczywistości;

2) s t y c z n o ś c i s p o ł e c z n e, określane jako świadomość jednostki czy grupy społecznej o istnieniu drugiego partnera, uzewnętrzniiona za pomocą jakiegoś narzędzia styczności;

3) d z i a ł a n i a s p o ł e c z n e (interakcje), czyli świadome oddziaływanie, skierowane do innych ludzi;

4) s t o s u n k i s p o ł e c z n e, rozumiane jako utrwalone i unormowane interakcje między partnerami, którymi mogą być zarówno jednostki, jak i grupy społeczne;

5) g r u p y s p o ł e c z n e, konstituowane przez następujące elementy: zbiór osób, wartości ogólnogrupowe, więź społeczna, organizacja wewnętrzna;

6) s p o ł e c z e ń s t w o, definiowane jako historycznie ukształtowana wielość zbiorowości, grup społecznych i ich instytucji, podporządkowanych określonej grupie czy też grupom nadrzędnym, a złączonych wspólnymi obiektywnymi warunkami bytu i pewnymi wspólnymi kompleksami kultury;

7) p r o c e s y s p o ł e c z n e, ukazujące życie społeczne w sensie dynamicznym, a definiowane jako serie wzajemnych oddziaływań ludzi lub serie zjawisk zachodzących w organizacji i strukturze grup, zmieniające stosunki między ludźmi lub stosunki między elementami składowymi zbiorowości¹.

---

¹ Por. J. T u r o w s k i, *Wielkie struktury społeczne*, Lublin 1992, s. 43-47.

O wymienionych wyżej zjawiskach społecznych mówić będziemy na podstawie opisanych w „Der Spiegel” różnorodnych form aktywności Polaków, Francuzów, Czechów i Słowaków jako ich reakcji na konkretne sytuacje lub rezultaty oddziaływania bodźców z otoczenia.

Ostatecznym zamierzeniem jest charakterystyka społeczeństw: polskiego, francuskiego, czeskiego i słowackiego, a następnie ich porównanie. Podjęta zostanie także próba uchwycenia i porównania sposobu ukazywania przez „Der Spiegel” przemian społecznych, dokonujących się w latach dziewięćdziesiątych w Polsce, Francji, byłej Czechosłowacji, Czechach i Słowacji.

I. ZJAWISKA SPOŁECZNIE POZYTYWNE ODNOTOWANE W „DER SPIEGEL”

Świat społeczny nie jest bezładnym, przypadkowym zbiorem zjawisk społecznych. Jest to świat ustrukturalizowany, co oznacza, że tworzą go uporządkowane obszary rzeczywistości, charakteryzujące się względną stałością i wewnętrznym ładem, nazywane strukturami społecznymi. W każdej takiej strukturze daje się wyróżnić trzy zasadnicze sfery:

- 1) zbiorowość społeczną, którą można opisać ilościowymi i jakościowymi cechami;
- 2) elementy kultury, tworzące właściwy ludziom świat znaków i wartości;
- 3) zdarzenia, działania i zachowania ludzi, poprzez które struktura rzeczywistości w postaci czynnej społeczności ludzkiej².

Struktury społeczne analizowane dla potrzeb opracowania to cztery społeczeństwa: polskie, francuskie, czeskie i słowackie, które będą charakteryzowane na podstawie cech przypisywanych im przez publicystów „Der Spiegel”. Spróbujemy odszukać w publikacjach osobowości społeczne, scharakteryzować charakter styczności społecznych, panujące interakcje, opisać występujące w nich grupy formalne i zachodzące procesy społeczne.

Najpierw zajmiemy się zjawiskami pełniącymi pozytywne funkcje dla społeczeństw, traktowanych jako integralne systemy. Są to takie zjawiska, które przyczyniają się do jedności funkcjonalnej społeczeństwa – definiowanej jako stan, w którym wszystkie części systemu społecznego współdziałają harmonijnie, czyli zgodnie wewnątrznie, nie powodując trwałych konfliktów,

---

² Por. P. R y b i c k i, *Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej*, Warszawa 1979, s. 543-544.

trudnych do rozwiązania czy uregulowania³. Takich zjawisk „Der Spiegel” nie odnotowuje zbyt wiele, a w przypadku Polski pozytywnych wydarzeń z obszaru życia społecznego w ogóle nie dostrzeżono. W przypadku Francji opisano pewne pozytywne cechy tamtejszego społeczeństwa. Doszukano się też pewnych pozytywnych reakcji społecznych społeczeństwa czeskiego.

W tabeli 1 dokonano przeglądu tych zjawisk w porządku chronologicznym (według kolejności ukazywania się artykułów o nich) oraz uporządkowaniu tematycznym (podział na kraje, z którymi wiąże się opisywane wydarzenie).

Z analizowanego materiału prasowego „Der Spiegel” podejmującego tematykę społeczną u sąsiadów Niemiec zaledwie trzy publikacje zaliczyć można do takich, które zawierają pozytywne określenia opisujące i oceniające pewne elementy rzeczywistości społecznej Francji, jedną Czechosłowacji i jedną Czech. W przypadku Francji jeden spośród trzech artykułów jest poświęcony Alzacji, zamieszkiwanej przez mniejszość niemiecką.

W celu szczegółowej analizy artykułów o pozytywnych zjawiskach społecznych dokonano zestawienia określeń używanych w tychże artykułach, czyli zbudowano siatkę semantycznych znaczeń, z jakimi powiązane są wyrażenia charakteryzujące podstawową tematykę tych artykułów.

W artykule poświęconym Alzacji centralnym wyrażeniem jest „mniejszość alzacka” mieszkająca we Francji, a z nim związane są następujące określenia: dwujęzyczny most; ogniwo; uświadczenie ekologiczne.

Kluczowe wyrażenia charakteryzujące społeczeństwo francuskie w dwóch innych artykułach są następujące: protest przeciwko rasizmowi i antysemityzmowi; liczny milczący protest; solidarni w walce; przyjaźni obcym, współczujący i wrażliwi.

W siatce znaczeniowej artykułów na temat Czechosłowacji i Czech najważniejsze są wyrażenia „Praga” i „Czesi”, a towarzyszą im następujące określenia: złote miasto, centrum cyganerii; fascynujący, zachwycający Czesi; pokojowa rewolucja; lepsze bardziej otwarte społeczeństwo, demokratyczne; radośni, przyjaźni.

Przytoczone wyżej pojęcia kluczowe i wyrażenia tworzące wokół nich pola znaczeń semantycznych wskazują na to, że publicyści „Der Spiegel” z sympatią i życzliwością traktują tematy w jakiś sposób bliskie Niemcom, takie jak np. niemiecka mniejszość alzacka. Alzacja jest trwałym przedmiotem

---

³ Por. A. R. Radcliffe-Brown, *O pojęciu funkcji w naukach społecznych*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa 1975, s. 192-193.

Tabela 1. Pozytywne zjawiska życia społecznego w Polsce, Francji, Czechosłowacji, Czechach i Słowacji odnotowane w „Der Spiegel”

Numer „Der Spiegel”	Tytuł artykułu	Autor wypowiedzi	Objętość publikacji	Ekspozycyjność publikacji	Tematyka ogólna i główne wątki publikacji	Określenia charakteryzujące i oceniające zjawiska społeczne
POLSKA – nie odnotowano zjawisk pozytywnych						
FRANCJA						
36/1990	<i>Siass Winkel</i>	wypowiedź redakcyjna	duża (4,5 szpalty)	wyraźna	walka Alzatzczyków o zachowanie swej odrębności	Alzacja to ogniwo między romańską i germańską Europą; Alzacja dba o ekologię; stowarzyszenia ekologiczne uświadamiają o wartości środowiska
21/1990	<i>Klima des Faulnis</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	bardzo wyraźna	o demonstracji przeciw rasizmowi i antysemityzmowi we Francji	oburzenie społeczne wywołała ohydna dewastacja żydowskich grobów; bestialstwo; liczny, milczący protest
10/1997	<i>Gift der Polemik</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (4 szpalty)	wyraźna	o proteście intelektualistów przeciw ograniczaniu praw uchodźców	solidarni w walce o spuściznę Republiki; przyjaźni obcym; współpracujący i wrażliwi Francuzi
CZECHOSŁOWACJA						
48/1989	<i>Prag: Wir haben gesiegt</i>	wypowiedź redakcyjna	duża (5 szpalt)	wyraźna	charakterystyka społeczeństwa	budzi się lepsze społeczeństwo, bardziej otwarte, demokratyczne; wiwatujący, połączeni radością i przyjaźnią Czechosłowacy
CZECHY						
28/1992	<i>Ein Stück Heimat</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (1,5 szpalty)	wyraźna	o procesie napływu reemigracji amerykańskiej (twórców kultury, intelektualistów, biznesmenów) do Pragi (szacunkowa liczba ok. 20 tys.)	Praga – złote miasto; centrum międzynarodowej cyganerii; interesujący fenomen napływu Amerykan do Pragi; fascynujący czescy, pisarze, poeci; promieniowanie pokojowej aksamitnej rewolucji; Czesi zachwycają
SŁOWACJA – nie odnotowano zjawisk pozytywnych						

zainteresowania Niemców, podobnie jak Dolny Śląsk czy Pomorze w Polsce, z tym że to zainteresowanie w przypadku Francji i Polski inaczej się wyraża. Nic więc dziwnego, że „Der Spiegel” poświęca Alzacji artykuł tematyczny, i to o wydźwięku pozytywnym. Pozostałe dwa artykuły odnoszące się do Francji podkreślają postawy bardzo dzisiaj pożądane, które redaktorzy „Der Spiegel” dostrzegają u Francuzów, a mianowicie: a) przeciwstawianie się antysemityzmowi i b) poczucie solidarności z innymi na bazie tradycji narodowej. Publikacje pozytywne o tematyce społecznej dotyczące Czechosłowacji i Czech w obu przypadkach charakteryzują społeczeństwo czeskie, a ściślej mówiąc – mieszkańców Pragi i samej Pragi jako miasta o wyjątkowej atrakcyjności turystycznej.

II. ZJAWISKA SPOŁECZNIE NEGATYWNE ODNOTOWANE W „DER SPIEGEL”

Za zjawiska społecznie negatywne, niepożądane w społeczeństwie uznane zostały wszelkie formy aktywności społecznej, które są dysfunkcyjne dla społeczeństwa, czyli utrudniają bądź nawet uniemożliwiają funkcjonowanie społeczeństwa jako integralnego, spójnego systemu, i które uważa się za niezgodne z uznanymi w społeczeństwie normami i wartościami. Zmniejszają one spójność społeczeństwa, wywołują trudne do uregulowania konflikty i zaburzenia w funkcjonowaniu wewnętrznych struktur. Zakłócenia te mogą pochodzić zarówno z zewnątrz, jak i od wewnątrz. Do grupy wewnętrznych czynników burzących spójność zaliczymy np. grupowe czy jednostkowe ambicje, rywalizacje, wzajemne niechęci i konflikty wewnątrzgrupowe. Czynniki zewnętrzne zakłócające zachowania ludzi w społeczności są następstwem pojawienia się nowych elementów sytuacji społecznych koniecznych do zaadoptowania przez daną zbiorowość. Przykładowo wymienić można obcych ludzi lub grupy obcego pochodzenia, które przybywają na stałe do danej społeczności i obejmują w niej ważne role społeczne. Rodzi się wtedy niepewność, jak ułożą się stosunki z tymi nowymi osobami i czy wejdą one bez przeszkód w uformowaną w swej postaci grupę, czy też powstaną zjawiska społecznej izolacji lub konfliktu⁴.

W porównaniu ze zjawiskami pozytywnymi „Der Spiegel” publikuje znacznie więcej artykułów o negatywnych zjawiskach życia społecznego wybranych

---

⁴ Por. R y b i c k i, *Struktura społecznego świata*, s. 549.

krajów sąsiedzkich. Publikacje o zjawiskach negatywnych z ich charakterystyką przedstawia tabela 2.

Chcąc bardziej precyzyjnie określić obraz analizowanych społeczeństw, jaki tworzą w publikacjach zjawiska negatywne, zbudowano – podobnie jak poprzednio – siatki tematyczne i wyznaczono pola semantyczne towarzyszących im wyrażeń.

W siatce wyrażeń znaczeniowych dla społeczeństwa polskiego znajdują się następujące określenia: wzrastające bezrobocie; biurokracja; podłoże przestępstw kryminalnych; fala kradzieży; spadek wykrywalności przestępstw; dramatyczne położenie polskich rodzin; brak nowoczesnego sprzętu policyjnego i medycznego; wiara w cuda; wiara w magię; defetyzm; bezkrytycyzm; konserwatyzm; niezadowolenie; nostalgia; zwątpienie; rycerze przegranej sprawy; romantyzm; zdolność do poświęceń; ofiarność; niepraworządność. Powyższe określenia przyporządkować można polom semantycznym wokół następujących tematów: przestępczość; materialne opóźnienia i zacofanie w technice; marzyciele, romantycy, nierealiści, buntownicy i wywrotowcy.

W siatce wyrażeń na temat społeczeństwa francuskiego znajdujemy następujące określenia: brak tolerancji; milczący, liczny protest; bestialska dewastacja cmentarza; niezwykle agresywna młodzież; afery narkotykowe; wysokie spożycie alkoholu; wzrastająca liczba gwałtów i rozbojów, niewykształceni młodzi ludzie; brak nadziei na dobrą przyszłość; życie w niedostatku; brak poczucia bezpieczeństwa; zbiurokratyzowane systemy szkolnictwa; nieludzkie warunki pracy; kruche zabezpieczenia socjalne; przesadne polowanie na palących; zamykanie palących w „rezerwach”; niespotykany skandal w Europie Zachodniej; dramatyczne bezrobocie wśród młodzieży; fatalny los; młody wykształcony subploretariat; młodzi spychani na margines; wściekła wulgarna młodzież. Wymienione określenia tworzą pola semantyczne, które wskazują na następujące tematy: protesty publiczne; patologie społeczne: narkotyki, alkoholizm, bezrobocie, gwałty, rozboje; spadek wykształcenia; spadek poczucia bezpieczeństwa; brak tolerancji; materialne ubóstwo.

Siatka wyrażeń znaczeniowych dla społeczeństwa czeskiego składa się z określeń: ponura rzeczywistość; ubóstwo; korzystanie z pomocy socjalnej. Uporządkować je można w dwa pola semantyczne o tematyce: ponura rzeczywistość i ubóstwo materialne.

Tabela 2. Negatywne zjawiska życia społecznego w Polsce, Francji, Czechosłowacji, Czechach i Słowacji odnotowane w „Der Spiegel”

Numer „Der Spiegel”	Tytuł artykułu	Autor wypowiedzi	Objętość publikacji	Ekspozycyjność publikacji	Tematyka ogólna i główne wątki publikacji	Negatywne określenia charakteryzujące i oceniające analizowane społeczeństwa
1	2	3	4	5	6	7
POLSKA						
49/1989	<i>Die san nur arme Wurt-schul</i>	wypowiedź redakcyjna	duża (5 szpalt)	wyraźna	charakterystyka polskiego społeczeństwa	Polacy stają się niechcianymi gośćmi w Europie; niecne praktyki Polaków; zastraszeni Polacy; rosnąca agresja Polaków skierowana przeciwko policji; poradzić coś Polakom jest zupełnie bezsensownym zabiegiem; Polacy od zawsze byli uciskany narodem
4/1990	<i>Fleisch-transporter statt M i GS</i>	wypowiedź redakcyjna	bardzo duża (7,5 szpalty)	bardzo wyraźna	charakterystyka polskiego społeczeństwa; reakcje społeczne na przemiany ustrojowe	wzrastające bezrobocie; polska biurokracja jak olbrzymie Bermudy; zrujnowane poczucie odpowiedzialności za pracę
13/1990	<i>Nackt ohne Gasrohr</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	wyraźna	przestępstwa kryminalne w Polsce (włamania, kradzieże zwłaszcza samochodów, odbiorników radiowych, akumulatorów, napady, używanie przemocy)	doskonałe podłoże dla przestępstw kryminalnych, broń jest niezastąpionym akcesorium; gorączka broni gazowej; fala przestępstw kryminalnych; ciągły spadek wykrywalności przestępstw.
21/1991	<i>Christus der Nationen</i>	wypowiedź redakcyjna	duża (5 szpalt)	bardzo wyraźna	charakterystyka polskiego społeczeństwa	Polacy marzą o dawno już utraconej wielkości swojego państwa
45/1991	<i>Champagner für die Linke</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	wyraźna	charakterystyka Polaków	Polacy wybierają ludzi, którzy obiecują cuda; Polacy tęsknią za starym, stabilnym porządkiem
50/1991	<i>Budget des Todes</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3,5 szpalty)	wyraźna	charakterystyka polskiego społeczeństwa w obliczu przemian ustrojowych: sytuacja polskich rodzin, obraz policji, obraz służby zdrowia	dramatyczne położenie polskich rodzin; gorzkie następstwa ekonomicznych niepowodzeń; brak miejsc pracy; policjanci w przestarzałych, nienowoczesnych samochodach nie są w stanie chwytać złodziei; brak połączeń komórkowych; sprzęt do wykrywania przestępstw zawodzi; aparatura medyczna nie ratuje życia; chorzy cierpią i umierają
38/1994	<i>Alte Gespenster</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	słabo wyraźna	charakterystyka polskiego społeczeństwa: opis rozłamu w społeczeństwie na polską inteligencję – „pierwszą Polskę” i na Polskę małych miast i wiosek, robotników, rzemieślników, rolników, rencistów – „drugą Polskę”	Polacy chętnie słuchają o cudach; przywiązują uwagę do roli magicznych sił; inteligencja mędrkuje; społeczeństwo uboższe

1	2	3	4	5	6	7
49/1997	<i>Vor dem Nichts</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	wyraźna	o powodzi na Śląsku	wciąż mamy biedę i nędzę na obszarach powodzi; nie-spotykana katastrofa; nieszczęście ludzi nie budzi wzajemnej solidarności
50/1994	<i>Hang zur Brauze</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (2,5 szpalty)	słabo wyraźna	charakterystyka polskiego społeczeństwa	Polacy to zrzędy i defetyści; bezkrytyczni; konserwatywni; niezadowoleni z sytuacji bieżącej; wątpiący; słabi; tęskniący rycerze przegranej sprawy; romantyczni, zdolni do poświęceń; ofiarni; omijający przepisy prawne
FRANCJA						
49/1989	<i>Idiotische Antwort</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (2,5 szpalty)	słabo wyraźna	o stosunku Francuzów do cudzoziemców	między Francuzami rośnie strach przed obcokrajowcami; wrody obcym; lękliwi Francuzi
9/1990	<i>Ruch von Mord und Bouillabaise</i>	wypowiedź redakcyjna	bardzo duża (6,5 szpalty)	bardzo wyraźna	charakterystyka miasta Marsylii i jej mieszkańców; opisy brutalnych napadów na sklepy w centrum Marsylii	miasto przestępców; centrum gwałtów, rasizmu i korupcji; niekochani Marsylian; nierozumiani przez Francuzów; francuskie władze miasta krzywdzą Marsylian
46/1990	<i>Graue Landschaft</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3,5 szpalty)	wyraźna	charakterystyka szkolnictwa we Francji	życie w niedostatku; brak poczucia bezpieczeństwa; zmilitaryzowane struktury szkolne; konieczność uzdrowienia szkolnictwa
29/1992	<i>Kinder im Minenfeld</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	wyraźna	sprawozdanie z akcji protestacyjnej kierowców samochodów dostawczych przeciwko warunkom swej pracy (kierowcy przekraczają dozwolone prędkości, aby zdążyć z terminami dostaw, liczne wypadki, skrupulatne kontrole policji drogowej)	niehumanitarne warunki pracy; kruche zabezpieczenia socjalne; niebezpieczne prędkości; śmiertelne autostrady
46/1992	<i>Henker des Tabaks</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (2,5 szpalty)	wyraźna	sytuacja osób palących papierosy we Francji: (nieprze-strzeżenie prawa zakazującego palenia w miejscach użyteczności publicznej – na dworcach, w klubach, restauracjach, w budynkach biurowych; przykłady śmiertelnych zachorowań palących)	przesadne polowanie na palących papierosy; nagonka przyjmuje rasistowską formę; palący zamykani są w rezerwatach; palący nie są milczącą mniejszością lecz mają prawo po swojej stronie; Francuzi nie są tak bezwzględni jak Amerykanie, nie traktują palących jak „zadzumionych”
47/1992	<i>Hunde losgelassen</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (2 szpalty)	wyraźna	przypomnienie medycznego skandalu z krwią zakażoną wirusem HIV (1500 chorych na hemofilię zostało zarażonych AIDS w 1985)	niespotykany skandal w Zachodniej Europie; nie wyjaśniona do końca afera; zawiera wiele tajemniczych pytań; brak istotnych informacji; kontrowersyjne decyzje podjęte przez nieznaną

1	2	3	4	5	6	7
13/1994	<i>Rasendes Feuer</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (2,5 szpalty)	bardzo wyraźna	sytuacja młodzieży we Francji: bezrobocie, spadek wykształcenia	młodzież bez pracy; brak perspektyw; niezadowoleni młodzi ludzie wychodzą na ulice; dewastacja sklepów; niszczenie samochodów; narodowa rewolta; dramatyczne bezrobocie wśród młodzieży; fatalny los młodych; „nowy niewykształcony subproletariat”; młodzi widzą siebie spychanych na margines; wściekła wulgarna młodzież
CZECHY						
32/1993	<i>Vier minus</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (1,5 szpalty)	wyraźna	opis stopniowego procesu pauperyzacji społeczeństwa Czeskiego: świadczenie pomocy dla Czech przez austriackie ośrodki charytatywne	ponura rzeczywistość postkomunistycznych Czech; eksplodujące ceny; coraz więcej osób starszych i rodzin z dziećmi zdanych jest na korzystanie z pomocy społecznej
SŁOWACJA						
27/1992	<i>In den Sack</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (3 szpalty)	wyraźna	analiza stosunków słowacko-czeskich	Słowacy zawsze dostawali po uszach od Czechów; rosnąca przepaść między Słowakami i Czechami; konflikt zaostrza się od czasów II wojny światowej; nostalgiczna tęsknota Słowaków za swą niezależnością
45/1992	<i>Diebstahl der Donau</i>	wypowiedź redakcyjna	średnia (2,5 szpalty)	słabo wyraźna	opis konfliktu wokół budowy słowackiej elektrowni na Dunaju między Słowakami i Węgrami konsekwencją sporów jest pogorszenie się sytuacji mniejszości węgierskiej na Słowacji	demonstracja suwerenności i siły; zagrożone pobraże Dunaju; słowacki nacjonalizm od czasu zwycięstwa populisty Mečiara zatacza niebezpieczny krąg; słowacka prasa oczernia węgierską mniejszość; Meciar zastrasza węgierską mniejszość; położenie mniejszości ulega pogorszeniu

W siatce wyrażeń znaczeniowych na temat społeczeństwa słowackiego znajdują się określenia: demonstracja suwerenności i siły; narastanie słowackiego nacjonalizmu; władze słowackie zastraszają węgierską mniejszość. Wskazują one na dwa pola semantyczne: siła; nacjonalizm.

Ostateczne porównanie pól semantycznych pozwala stwierdzić, że obrazy społeczeństw francuskiego i polskiego, jakie wyłaniają się z publikacji „Der Spiegel”, mają podobne cechy negatywne. Są nimi patologiczne zjawiska typu: bezrobocie, gwałty, rozboje, zachwiane poczucie bezpieczeństwa, materialne ubóstwo. Obok nich występują takie, które przypisywane są tylko Polakom: marzycielstwo, romantyzm, buntowniczość, albo tylko Francuzom: skłonność do protestów ulicznych, spadek wykształcenia u młodych Francuzów, nietolerancja. Obraz społeczeństwa czeskiego zawiera mniej cech negatywnych. Są nimi: materialne ubóstwo i ponura rzeczywistość, która otacza społeczeństwo. Negatywne cechy w obrazie społeczeństwa słowackiego to demonstrowanie siły wobec mniejszości węgierskiej oraz przesadny nacjonalizm.

Żadna z publikacji rysujących negatywny obraz prezentowanych społeczeństw nie jest podpisana przez autora lub autorów, co wskazuje – z jednej strony – na zespołową pracę dziennikarzy przy zbieraniu i opracowywaniu materiałów prasowych, a z drugiej strony – być może na chęć uniknięcia odpowiedzialności za treści i wyrażenia zawarte w publikowanym artykule.

Wśród publikacji ukazujących negatywne zjawiska społeczne we Francji dominują artykuły o wielkości średniej (6 na 7 artykułów) oraz o wyraźnej (4) lub bardzo wyraźnej (2) ekspozycyjności. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku Polski – przewagę mają publikacje o wielkości średniej (6 na 9), jedna publikacja jest o wielkości bardzo dużej. Ekspozycyjność publikacji o negatywnych zjawiskach społeczeństwa polskiego jest większa niż w przypadku Francji, Czech i Słowacji. Na 9 publikacji 5 ma ekspozycyjność wyraźną, 2 – bardzo wyraźną i tylko 2 słabo wyraźną. Jeśli zaś chodzi o nieliczne publikacje, które ukazują negatywne zjawiska społeczne Czech i Słowacji, wszystkie są średniej wielkości (3), w tym 2 o wyraźnej ekspozycyjności i jedna o słabo wyraźnej.

ZAKOŃCZENIE

Celem artykułu było przybliżenie sposobu prezentowania na łamach magazynu „Der Spiegel” problematyki społecznej wybranych krajów sąsiadujących z Niemcami, aby na tej podstawie scharakteryzować lansowane w magazynie wizerunki społeczeństw tych państw. Skoncentrowaliśmy naszą uwagę na przeglądzie zjawisk społecznych pozytywnych i negatywnych w tych krajach, traktując je jako elemen-

ty integralnej struktury społecznej. Zauważalna jest duża dysproporcja między analizowanymi zjawiskami, z ewidentną przewagą negatywnych. Można więc z tego wyprowadzić wniosek, że – pomimo poprawnych stosunków dyplomatycznych Niemiec z krajami sąsiadującymi – niemieckim publicystom zależy na kreowaniu negatywnych wizerunków społeczeństw analizowanych krajów. W skali intensywności najbardziej negatywnie ukazane jest społeczeństwo polskie, nieco słabiej społeczeństwo francuskie i zdecydowanie najmniej negatywnie prezentowane są społeczeństwa czeskie i słowackie. Można sądzić, że tygodnik „Der Spiegel” chce przekonać czytelników, iż współczesne sąsiadujące z Niemcami społeczeństwa, zwłaszcza polskie i francuskie, są niewiele warte, pozbawione osobowości społecznych, wewnątrznie rozbite, zdeintegrowane, patologiczne, protestujące i negujące rzeczywistość, nietolerancyjne, egocentryczne i niesterowalne przez tradycyjne ośrodki oddziaływać: rodzinę, dom, szkołę, grupy formalne. Z tego względu występują w nich destrukcyjne zachowania młodzieży, osłabienie edukacji, wzrost bezrobocia, co pociąga za sobą zagubienie celów życiowych i szereg patologii.

Wyróżniającą cechą opisywanych negatywnych zjawisk (zwłaszcza akcji protestacyjnych, demonstracji, czynów niezgodnych z prawem, a więc spotkań krótkotrwałych, z przypadkowym składem osobowym) jest to, że styczości społeczne występujące w obrębie analizowanych społeczeństw są przedstawiane jako luźne, przypadkowe i bardziej rzeczowe, wręcz aspołeczne, które ostatecznie osłabiają struktury społeczne, zamiast je umacniać. Ukazane w „Der Spiegel” społeczeństwa Polski i Francji nie mają wspólnych wszystkim członkom wartości i dążeń.

Warto zastanowić się jeszcze nad przyczynami kreowania w niemieckim tygodniku tak negatywnych obrazów społeczeństw polskiego i francuskiego. Wyostrzony u dziennikarzy „Der Spiegel” negatywizm w postrzeganiu społeczeństwa polskiego może być rezultatem historycznie ukształtowanej niechęci i uprzedzeń Niemców do Polaków i Polski oraz kontynuacją utrwalonego ich obrazu, w którym dominują: przerost indywidualizmu nad zobowiązaniami społecznymi i zawodowymi, brak praktycyzmu życiowego, osłabienie dyscypliny, systematyczności i solidarności w pracy⁵.

Negatywizm w postrzeganiu społeczeństwa francuskiego wynikać może, z jednej strony, z rzeczywistości istniejącego ogólnoeuropejskiego kryzysu wartości i odchylenia od tradycyjnego kanonu społecznych zachowań, a z drugiej strony z satysfakcji płynącej z nagłaśniania słabszych stron społeczeństwa francuskiego

---

⁵ Por. M. D o b r o c z y ń s k i, *Pomiędzy Rosją a Zachodem. Międzynarodowa pozycja Polski*, Toruń 1992, s. 87.

i Francji, uważanej za europejską potęgę, a tym samym zagrażającej dominującej już pozycji Niemiec.

Przychylniejszy stosunek niemieckich publicystów „Der Spiegel” do Czechów i Słowaków może wynikać zarówno z docenienia ich pragmatyzmu, dobrego zorganizowania i wysokich zdolności akomodacyjnych do nowych warunków po transformacjach systemowych, jak też z pewnych sentymentów historycznych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że na przestrzeni XII-XIV wieku Niemcom udało się narzucić swoją władzę Czechom, państwu słowiańskiemu, przez podniesienie jego statusu do rangi królestwa i uczynienie zeń integralnej części Świętego Cesarstwa Narodu Niemieckiego. Królestwo Czech zyskało sobie nawet przydomek „Najszlachetniejszego Królestwa” w ramach Cesarstwa i zajmowało wyjątkową pozycję⁶. Także w najnowszych czasach stosunki niemiecko-czeskie układały się lepiej niż np. niemiecko-polskie. Silny był też wpływ Niemców na szkolnictwo i twórczość artystyczną w Czechach. Uniwersytet w Pradze w wysokim stopniu był zgermanizowany. Panowało powszechne przekonanie, że tylko w tym uniwersytecie można się nauczyć poprawnego języka niemieckiego.

Warto też na koniec podkreślić, że Polska i Francja to w porównaniu z Czechami i Słowacją kraje duże, a mniejszych zawsze lepiej się widzi i częściej chwali.

BIBLIOGRAFIA

- D o b r o c z y ń s k i M.: *Pomiędzy Rosją a Zachodem. Międzynarodowa pozycja Polski*, Toruń 1992.
- H a l e c k i O.: *Historia Europy – jej granice i podziały*, Lublin 1994.
- R a d c k l i f f e - B r o w n A. R.: *O pojęciu funkcji w naukach społecznych, [w:] Elementy teorii socjologicznych. Materiały do dziejów współczesnej socjologii zachodniej*, Warszawa 1975.
- R y b i c k i P.: *Struktura społecznego świata. Studia z teorii społecznej*, Warszawa 1979.
- T u r o w s k i J.: *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*, Lublin 1992.
- Z n a n i e c k i F.: *Wstęp do socjologii*, Warszawa 1988.

---

⁶ O. H a l e c k i, *Historia Europy – jej granice i podziały*, Lublin 1994, s. 138.

THE CHOSEN NEIGHBOURS OF GERMANY
ACCORDING TO THE JOURNALIST OF *DER SPIEGEL*

S u m m a r y

The paper presents social problems discussed in the weekly *Der Spiegel* with respect to the image-formation of the four neighbouring countries: Poland, France, the Czech Republic, and Slovakia. The author carries out a review of positive and negative social phenomena in the societies in question as they are presented in some selected issues of the weekly from the years 1989-1997. Basing herself on the quantitative and qualitative method of content analysis the authoress builds a tool as her key of categorisation. It follows from the analyses that the journalists of *Der Spiegel* concentrate on the presentation of negative phenomena in German neighbours. The image of Poland emerges as the most negative; the image of France is somewhat more positive, but still negative. In relation to Poland and France the Czech and Slovakian societies do much better. The principal feature of the presented negative phenomena is the fact that the social similarities here are loose, accidental, asocial, and their members are deprived of common values, ideals, and tendencies. The negative attitude visible in the formation of wrong images of the French and Polish societies is connected, according to the authoress, with historical prejudices and stereotypical views of the inhabitants of Germany's neighbouring countries.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: analiza treści, analiza pól semantycznych, wizerunek prasowy.

Key words: content analysis, analysis of semantic fields, press image.